

4. HET NEDERLANDSE RINGONDERZOEK EN HAAR ORGANISATIE. HOE GAAN WE VERDER?

Gezien allerlei recente en minder recente ontwikkelingen bij het Nederlandse ringonderzoek (art. Osieck & Winkelman, prijsverhoging van ringen) wordt in dit schrijven opgeroepen om de voortgang van dat onderzoek eens grondig door te spreken met vertegenwoordigers van alle daarbij betrokken personen en instanties, om te komen tot een verbetering van de bestaande situaties. De onderstaande persoonlijke mening zou tesamen met het artikel van Osieck & Winkelman ((& W) als eerste discussiestuk gebruikt kunnen worden.

Inleiding

In het stukje over de euring-voorkeursoorten in OHV 41 wordt aangevoerd dat ringcentrales hun reden van bestaan moeten bewijzen. Blijkbaar wordt daar dus aan getwijfeld. Gezien de gang van zaken in Nederland is dat soms wel voor te stellen. Hieronder wil ik proberen dat enigszins samen te vatten. Eerst een kort overzicht over doel, middelen, medewerkers enz. van het ringonderzoek.

Waarom worden vogels geringd?

Vogelingen is een merkmethode om gegevens te verkrijgen over verplaatsing en over speciale gedragingen en over veranderingen in deze verschijnselen bij vogels. De gegevens kunnen dus o.a. gebruikt worden voor trekonderzoek, populatiedynamica, populatietrends, vogelbescherming en -beheer.

Wat is nodig voor goed onderzoek van verschillende soorten? Dat per tijdseenheid (decennium, jaar, maand) van (alle) soorten voldoende individuen, van verschillend geslacht en leeftijd, gemerkt worden om analyses te kunnen uitvoeren, om vaste patronen te kunnen vaststellen, maar ook verschillen tussen soorten, geslachten, leeftijden te kunnen vaststellen en om verschillen die daarin in de loop van jaren

kunnen optreden te kunnen opmerken.

Wie zijn daarvoor nodig?

Ten eerste personen die ringen omleggen en anderen die geringde vogels terugmelden. Ten tweede mensen die van dit alles de administratie bijhouden. En ten derde de onderzoekers die de analyses maken. Ten vierde coördinatoren, die in de gaten houden dat de juiste informatie verzameld wordt, op de meest geschikte wijze en dat de werkkraft van de andere groepen zo efficiënt mogelijk benut wordt, door bovendien relaties te leggen met overeenkomstig onderzoek dat aan dezelfde problemen wordt verricht. Ten dele overlappen al deze groepen mensen elkaar natuurlijk. Wie heeft belang bij het ringen van vogels en de resultaten?

In de eerste plaats mensen die voor vogels belangstelling hebben, zowel de gewone vogelaars als de wetenschappers. Ten tweede de overheid die de resultaten wil gebruiken voor bescherming en beheer. Ten derde de particuliere natuurbescherming die ze voor het zelfde doel gebruikt.

We zullen deze onderdelen eens nader onder de loupe nemen, zien hoe een en ander functioneert, waar het aan schort en hoe het verbeterd zou kunnen worden.

Doel.

Over het doel van vogels ringen, zoals dat is aangegeven, zal over het algemeen geen problemen bestaan. Als de doelen echter niet met ringen (alleen) verwezenlijkt kunnen worden moet men ermee stoppen of anders de methode aanpassen. Als de ringen bijvoorbeeld te snel slijten, zodat ze binnen korte tijd afvallen, dan moeten er andere ringen komen van harder materiaal zoals in Engeland.

Aantal te ringen vogels.

Voor zeer veel van de Nederlandse vogels worden/zijn niet die aantallen gevangen en geringd om alle gewenste analyses te kunnen uitvoeren. Zelfs voor uitgesloten soorten gaat dit op. Een schrijnend voorbeeld is het door O&W genoemde aantal terugmeldingen (152) van de Huismus. Een maximaal aantal per ringer of per regio in een jaar te ringen exemplaren zou bijvoorbeeld kunnen maken dat toch van deze soorten gegevens verkregen worden. Een algemene beperking van de ringaantallen d.m.v. een ringersstop is gezien de continuïteit van het onderzoek uit den boze, en bovendien bereik je zo je doel nooit. Rigoreuze en algemene prijsverhoging werkt niet voldoende sturend ten gunste van soorten waarvan meer materiaal nodig is. Bij de invoering van deze maatregel zijn de opmerkingen van O&W geheel genegeerd. Voor iedereen zal het onduidelijk zijn waarom de prijs van 3.5 mm ringen verhoogd moest worden. Zijn de aantallen terugmeldingen van Gierzwaluw (159) en IJsvogel (168) zodanig dat het ringen van deze soorten beperkt moet worden? Grutto pulli, die het beste in het nest geringd kunnen worden, zijn wel heel duur als je weet dat daarvan een groot deel niet vliegvlug zal worden. Voor allerlei soorten kun je deze vragen stellen. Maar stel dat de ringers door de prijsverhogingen een ander ringgedrag gaan vertonen (bijv. bij die Grutto minder pulli en op latere leeftijd), hoe zit het dan met je vergelijkingen van jaar tot jaar? Benutten van alle ter beschikking staande informatie als ringgegevens en eigenringmeldingen kan veel extra informatie opleveren. Dit wil in Nederland echter nog steeds niet van de grond komen. Is de reden hiervoor dat men de uitwerking hiervan niet ter hand kan/wil nemen?

Concentratie op bepaalde soorten kan resultaat opleveren. Welke soorten gekozen worden en hoe dat moet geschieden zal uitvoerig binnen de Nederlandse ornithologie en vogelbescherming besproken moeten worden en kan niet beslist worden door één onderzoeksinstituut.

Extra informatie verzamelen die het mogelijk maakt problemen van een andere kant

te benaderen is zeer zinvol. Registratie van vangstaantallen en de coördinatie daarvan kan veel opleveren. Na goede instructie kunnen zonder veel inspanning gegevens van biometrie en rui verzameld worden, waarmee ook populaties kunnen worden onderscheiden.

Samenwerking met andere landen is noodzakelijk (Euring). Er moet echter besproken worden hoever deze samenwerking van invloed mag zijn op het nationale gebeuren. Dus mag het Nederlandse ringwerk beperkt worden ten gunste van Euring? Euring-voorkeursoorten zijn mooi, maar waarom wordt daarover aan de ringers zo beperkte informatie gegeven. Als in april '83 in Denemarken besloten is dat gewichten van Rietzanger, maar ook van bijv. Kleine Karekiet voor het onderzoek nodig zijn. Waarom vernemen de ringers dat dan niet direct? Ringers die weinig Rietzangers, maar bijv. wel veel Kleine Karekieten in handen krijgen werden door het stukje in OHV 41 niet aangesproken, terwijl uit het engelse Ringers bulletin (Vol6 No3) blijkt dat wel degelijk andere Acrocephalus-zangers bij het onderzoek betrokken worden. (NB de in OHV genoemde Savi's Zanger heet in het nederlands gewoon Snor). Het jaar 1983 is dus ten dele verloren gegaan voor dit onderzoek in Nederland.

Betrokkenen, medewerkers.

Zoals al opgemerkt werd lopen de groepen personen die bij het ringonderzoek betrokken zijn enigszins door elkaar. Van ouds wordt het grootste deel van de ringen voor algemeen ringonderzoek omgelegd door vrijwilligers, die daar veel tijd en geld insteken. Zonder hen zou het ringonderzoek onmogelijk zijn. In tijden van stakingen, zoals nu (begin november 1983) wanneer dit stuk geschreven wordt, gaan de gedachten uit naar de gevolgen van een ringersstaking. De ringers maken het mogelijk dat de onderzoekers aan de gang kunnen blijven. Deze personen kan je niet gebruiken als melkkoe om het mogelijk te maken dat de administratie gevoerd kan worden. Een geringe bijdrage is niet onjuist, omdat vogels ringen voor velen ook een hobby is, maar dan een vast bedrag per ringer. Met de onlangs doorgevoerde maatregel wordt de meest waardevolle persoon, die de meeste vogels ringt, gestraft door hem extra veel te laten bijdragen. Eventueel kan een toeslag op soorten waarvan het ringen wat minder gewenst is en een terugbetaling voor soorten waarvan extra gegevens nodig zijn gebruikt worden om te sturen in de ringactiviteit. Hiermee zijn in het buitenland ervaringen opgedaan. Dit kan zeer eenvoudig door de bij te betalen bedragen aan de hand van de jaarstaten te berekenen. Instellingen en betaalde onderzoekers die vogels ringen voor een bepaald onderzoek zouden wel voor de gemaakte extra kosten belast mogen worden. Daar dit soort onderzoek vrijwel alleen door de overheid of met subsidie van de overheid geschied, zal dat binnen de ambtelijke diensten uitgevochten moeten worden.

De vinders en melders van geringde vogels zijn een essentiële schakel in het ringonderzoek. Deze personen hebben er recht op om zo volledig mogelijk geïnformeerd te worden over de door hen gemelde vogel. Dit is ook belangrijk omdat het motiveert om bij een volgende vondst weer de moeite (en kosten) te nemen om een brief te schrijven. Daarom waren velen weinig ingenomen met de eerste resultaten van de VT-computer. In plaats van de verwachte verbetering ten opzichte van het oude systeem kwamen er toen kleine nietszeggende briefkaartjes uit. Deze minachting voor de vinder en de mogelijke nadelige invloed daarvan op het ringonderzoek waren voor een groot aantal Noordhollandse ringers een reden om toen gezamenlijk in de pen te klimmen. Een brief overigens waarop nimmer een antwoord van het VT kwam. Inmiddels is gelukkig de toestand verbeterd, al zal nog menige vinder de door hem of haar opgegeven doodsoorzaak niet zo direct in de standaard codes herkennen. De ringcentrale, die de gegevens van de geringde vogels en de terugmel-

dingen administreert en materialen verstrekt die voor het ringen noodzakelijk zijn is een dienstverlenende instantie. Het beleid van zo'n instelling kan dus niet bepaald worden door de instelling zelf maar zal steeds besproken moeten worden met de betrokkenen. In Engeland bijvoorbeeld is daarvoor de "Ringing and migration committee". De enige verantwoordelijkheid van de ringcentrale is dat de verzamelde gegevens goed toegankelijk en 100% betrouwbaar zijn. Medewerkers mag men daarvoor op fouten wijzen, met de manier waarop dat gebeurd is men vaak niet zo ingenomen, vooral als men regelmatig merkt dat de ringcentrale ook niet foutloos werkt. Als algemeen erkend wordt dat ringonderzoek nodig is voor het verkrijgen van gegevens voor wetenschappelijk onderzoek en natuurbescherming dan zal niet alleen voor het onderzoek maar ook voor de daarvoor benodigde administratie geld uit de algemene middelen moeten komen.

De onderzoekers zijn verantwoordelijk voor het gebruik van de verzamelde gegevens. Ze moeten er dan wel voor zorgen dat de gegevens ook gebruikt worden. Vogels ringen als niemand de gegevens uitwerkt en men maar blijft zeggen dat dat later maar moet gebeuren is niet zo zinvol en niet bepaald een steun voor het hard maken van het nut van het ringonderzoek. Mensen en instellingen die van mening zijn dat zinvolle resultaten met ringonderzoek verkregen kunnen worden moeten ook zorgen dat daarvoor middelen of tafel komen. De enige mogelijkheid daarvoor is door resultaten van onderzoek met behulp van geringde vogels te publiceren, hierbij steek ik ook de hand in eigen boezem.

Wat in Nederland ontbreekt en nog door niemand is opgepikt is de coördinatie van ringonderzoek en overeenkomstig onderzoek. Enige voorbeelden hiervan zijn de volgende mogelijkheden.

Een belangrijk doel waarvoor vogels geringd worden is trekonderzoek. In de beginjaren van het trekonderzoek stonden ringonderzoek en waarnemen van zichtbare trek als twee elkaar aanvullende onderdelen naast elkaar. Het Vogeltrekstation dat uit integratie van deze twee ontstond heeft dat tweede deel echter langzamerhand laten liggen (en recent ook het eerste deel, zie onder). Dat trek tellen is onder tusschen overgenomen door andere organisaties (SOVON-trektellers en NOU-zeetrek-tellers). Daarnaast is er een derde onderzoeksmogelijkheid, de radarwaarnemingen, ontstaan die eveneens om integratie met ringwerk en onderzoek aan visueel waarneembare trek roept. In Zwitserland is de integratie van deze drie benaderingen al van de grond gekomen. Een ander voorbeeld is het bepalen van aantalsveranderingen van vogelpopulaties. Dit zgn. monitoren van vogels is opgepakt door SOVON en CBS, maar kan ook zeer goed geschieden met behulp van vaste ringplaatsen.

Operation Baltic en het MRI-project zijn daar voorbeelden van.

Op zichzelf vrij simpele stimulatie en coördinatie van al bestaande vaste vangplaatsen, denk eens aan de vinkebanen, het VU-onderzoek op Schiermonnikoog, het Oostvaardersdijkproject (OHV 32), eventueel uitgebreid met enkele nieuwe plaatsen bieden enorme monitoring mogelijkheden voor soorten waarvoor andere methodieken (broedvogelkartering, telling) ongeschikt dan wel onvoldoende zijn. Hierbij zouden vele ringers betrokken kunnen worden en het lijkt een goede vorm van sturen van de activiteiten van de gratis medewerkers. Maar nee wat doet het VT het legt vangstbeperkingen op aan de vinkebanen, zodat deze mogelijkheid wordt afgesneden.

Belanghebbenden.

De personen die belang hebben bij de resultaten van ringonderzoek moeten de resultaten daarvan ook onder ogen krijgen. Publicaties in voor hen toegankelijke tijdschriften is dus een vereiste. Het is daarbij niet noodzakelijk dat het allemaal zeer wetenschappelijke artikelen zijn. Veel vogelaars, de geïnteresseerde belastingbetaler dus, zijn zeer belangstellend naar speciale terugmeldingen, zoals die ook in OHV verschijnen. Een vaste rubriek in bijv. Limosa, naar

het voorbeeld van BTO-news, zou zeer op prijs gesteld worden. Deze rubriek kan eventueel door een vrijwilliger (ringer) gemaakt worden, mits hij/zij van materiaal voorzien wordt. Ook de regelmatige publicaties van een overzicht van wat geringd is in Nederland is nuttig om te laten zien wat er aan ringonderzoek gebeurt. Aan deze gegevens wordt de laatste jaren nog maar een zeer beperkte verspreiding gegeven. Voor buitenlanders is een regelmatig overzicht eveneens van belang. Het overzicht van vijf jaar dat door O&W is gemaakt, werd zeer op prijs gesteld, maar het is wel van de dulle dat twee ringers dat moeten maken, terwijl het m.i. een taak is van de ringcentrale om bij de belanghebbenden bekend te maken wat wordt uitgevoerd. Bewerkingen van ringgegevens behoeven niet altijd volledig en 100% wetenschappelijk betrouwbaar te zijn voordat het tot een publicatie mag komen. Allerlei uitwerkingen die in het verleden zijn gemaakt, en nu door de wetenschappers die stochastische modellen gebruiken verworpen worden omdat er zo veel bezwaren aankleven, hebben wel degelijk nut gehad en zijn stimulerend geweest voor het ringonderzoek. We zouden blij zijn als we van alle soorten van die uitwerkingen hadden. Publicaties die onbegrijpbaar zijn, of nog erger, niet verschijnen geven deze stimulans niet. Natuurlijk mogen die zuiver wetenschappelijke publicaties niet ontbreken, maar ik denk dat er meer geld bij de overheid is los te peuten als er tien wat minder wetenschappelijk hoogstaande artikelen verschenen zijn, waarin gebruik gemaakt wordt van ringgegevens, dan één noodzakelijk korte publicatie in een vermaard buitenlands wetenschappelijk tijdschrift.

Ook natuurbeschermingsorganisaties moeten op de resultaten van ringonderzoek gewezen worden. Het is toch te gek dat bijv. Natuurmonumenten nauwelijks vergunning afgeeft om vogels in hun gebieden te ringen, terwijl hun beleid voor bijvoorbeeld de weidewogelgebieden wel beïnvloed wordt door resultaten van uitwerkingen van ringgegevens door het RIN. De waarde van ringonderzoek voor het beheer is dus nog niet tot de natuurbeschermingsorganisaties doorgedrongen. Dit geldt ook voor andere terreinen behorende instanties (SBB, RIJP, Domeinen, Provincies, Gemeenten).

Uit het bovenstaande blijkt dat ik de al bestaande scheiding tussen het wetenschappelijke deel van het VT en de ringcentrale strikt heb doorgetrokken. Dat het VT onderdeel is van het 100 maakt dat de dienstverlenende ringcentrale eigenlijk op een verkeerde plek terecht is gekomen. De ringcentrale zou veel meer op zijn plaats zijn als onderdeel van een organisatie die zich bezighoudt met het verzamelen van vogelgegevens. Ik denk hierbij bijv. aan SOVON (evt. samen met NOU), die ook het verzamelen van veldwaarnemingen ten behoeve van wetenschappelijk onderzoek en vogelbescherming ten doel heeft. Middelen en mankracht zouden dan overgedragen moeten worden. Door als afdeling van het 100 een keuze te maken voor meer algemeen oecologisch onderzoek en zich minder speciaal op vogeltrek te richten, heeft het wetenschappelijk deel van het VT zich nog verder gelijk gesteld aan alle andere wetenschappelijke instellingen die af en toe gebruik maken van ringgegevens en ringcentrale. Het is dan vreemd als deze instelling alleen het beleid voor het ringonderzoek zou bepalen. Minstens alle ornithologische organisaties en instituten zouden daarop evenveel recht hebben.

Door vermindering van de financiële armsgslag ziet men zich bij het VT gedwongen tot allerlei maatregelen, zoals onlangs de algehele verhoging van de ringprijzen, waarvan de effecten door sommigen betwijfeld worden, maar waarvan niemand de gevolgen voor het ringonderzoek kan overzien. Om zogenaamd geen impopulaire maatregelen te nemen wordt de prijs van de ringen verhoogd tot een veelvoud van de kostprijs. Verhogingen tot 370% zouden de Economische controle dienst achterover doen vallen en die zou het direct verbieden. Men verwacht blijkbaar dat derge-

lijke maatregelen door de ringers geslikt zullen worden, omdat ze het ringen als liefhebberij zien. Als ringonderzoek nodig is dan moet daar geld voor op tafel komen, het is te gek om daarvoor bij de personen aan te kloppen die al de grootste bijdrage leveren. Tel al die gratis uren die per jaar voor het ringonderzoek gemaakt worden maar eens bij elkaar op en tel daar nog eens de autokosten bij dan kom je op een onwaarschijnlijk hoog bedrag dat deze mensen in het onderzoek steken, zonder dat ze iets over de gang van zaken mogen zeggen. Inspraak en medezeggenschap is bij het VT nog niet uitgevonden. Binnen ringerskringen gaan al stemmen op om een nieuwe ringcentrale te beginnen, waarin men wel op een verantwoordelijke wijze met zijn medewerkers omspringt.

Blijkbaar worden het soort maatregelen als de ringprijsverhoging nogal ad hoc genomen, waarom was anders 14 dagen voordien niets bekend gemaakt op de vervroegde ringersdag, of durfde men dat niet aan en dacht bij de volgende ringersdag is de storm wel weer wat geluwd.

De oproep in OHV 41 van het VT aan de medewerkers om het VT een goede bijdrage te laten leveren aan het euring-targetspeciesproject staat wel op zeer gespannen voet met de behandeling van die ringer een klein jaar later.

Bij deze wil ik oproepen om met alle betrokkenen, dat zijn ornithologische organisaties, onderzoeksinstituten, overheid maar ook de particuliere ringer, het ringonderzoek in Nederland eens grondig door te spreken om tot een vernieuwde opzet te komen want het is duidelijk dat we op de huidige weg niet eeuwig kunnen voortgaan. Het zou een teken van goede wil zijn als het VT als eerste deze handschoen zou willen opnemen.

J.B. Buker, Willem Molihof 9, 1065 AA A'dam.